

Kooperativa kvinnor på frammarsch

Av Helena Karlsson

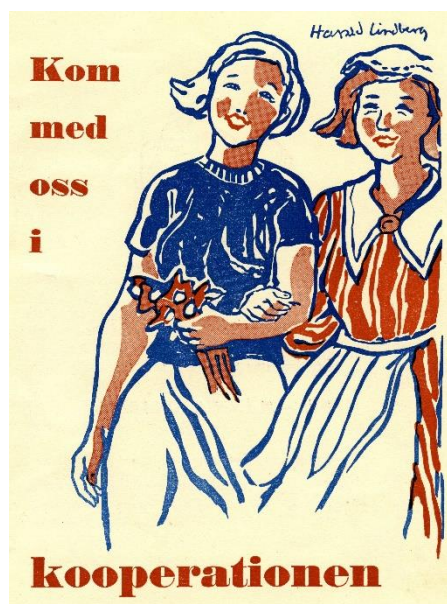
Frågan om kvinnorna och Kooperationen diskuterades livligt under tidigt 1900-tal. Den så manligt dominerade konsumentkooperationen hade definitivt inte råd att missa kvinnorna. Ett motdrag blev bildandet av den kooperativa kvinnogillesrörelsen, som snart spred sina lokala föreningar över landet. Här ska vi titta närmare på ett tidigt exempel från Flen.

Under senare år har intresset för konsumentkooperationens tidiga historia fått ett uppsving tack vare den hyllade tv-serien *Fröken Frimans krig*, om tillkomsten av Kvinnornas andelsförening Svenska Hem i Stockholm. Serien bygger på en sann historia där en rad av det tidiga 1900-talets mest inflytelserika rösträttskvinnor och demokratikämpar står i förgrunden.

När Svenska Hem bildades år 1905 var det som en kooperativ andelsförening endast förbehållen kvinnor. Kvinnorna tecknade sig för andelar i föreningen och fick därigenom återbäring på sina inköp, precis som inom den övriga Kooperationen. Inom Svenska Hem stod även maten i fokus. Föreningens syfte var att sälja äkta och fullvärdiga varor till bra priser, till skillnad från den undermåliga och dyra mat som annars stod till buds. Trots hårt motstånd från (manliga) handlare i staden och periodvis både skepsis och en nedlåtande attityd inifrån den egna rörelsen, blev Svenska Hem en succé. Efter tio år hade föreningen fem butiker och inte mindre än 3 000 medlemmar, bland annat många av dåtidens mest "medvetna" kvinnor såsom Elin Wägner, Ellen Key och Selma Lagerlöf. Kort sagt: "alla" var med!

Fram till samgåendet med Konsumtionsföreningen Stockholm år 1917 var Svenska Hem en framgångssaga både ekonomiskt men också ifråga om kvinnors kamp för inflytande. Trots framgångarna var föreningen en unik företeelse. Med sina rötter i den spirande konsumentkooperationen var Svenska Hem visserligen en av många kooperativa sammanslutningar som bildades kring förra sekelskiftet, men med sitt fokus på kvinnor skilde den sig i väsentlig grad från andra konsumtions- och kooperativa handelsföreningar. Den manliga dominansen låg tung över den kooperativa rörelsen vid denna tid.

Värvningsbroschyr för kvinnogillet från 1952. Eskilstuna kooperativa kvinnogilles arkiv, Arkiv Sörmland

År 1906 bildades emellertid det första kooperativa kvinnogillet – i Eskilstuna närmare bestämt. Tanken var att engagera även kvinnorna för de kooperativa idéerna, något som rörelsen dittills i stor utsträckning misslyckats med. Konsumtionsföreningarna stod visserligen öppna för både män och kvinnor, men i praktiken var det männen som i överväldigande majoritet både agerade som aktiva medlemmar för sina respektive hushålls räkning liksom innehade styrelseposterna i föreningarna. Samtidigt var det kvinnorna som stod för de flesta inköpen, så för att Kooperationen skulle lyckas behövdes även de. Med kvinnogillena fick de nu alltså en egen organisation. På det sättet engagerades visserligen kvinnorna, men åtminstone till en början skedde det på behörigt avstånd från den egentliga Kooperationen.

Ett tidigt sörmländskt arkivexempel hämtar vi från Flen. Här bildades ett kooperativt kvinnogille i januari 1908 vid ett möte lett av föreståndare G H Danielsson från Flens konsumtionsförening. Han redogjorde för de kooperativa tankarna och uppmanade till samling bakom dessa bland ortens kvinnor. I gillestyrelsen diskuterades senare samma månad vilken uppgift ett kvinnogille har på en ort där det redan finns en konsumtionsförening. Det konstaterades att *"...kvinnans uppgift för Kooperationen är*

Namn	Adress	Inträdesavgift				Årsavgift 1908			
		År	Dato	Kr.	öre	1a kv.	2a kv.	3a kv.	4a kv.
Fru Frida Krog	Graneberg	1908	1/2	-	25	/	/		
Kerstin Ekstrand	Tidholm	-	-	-	25	/	/	/	
Math. Danielson	Alfredsberg	-	-	-	"	/	/	/	
Frida Danielson	"	-	-	-	"	/	/	/	
Fredrika Ynson	Karlsholm	-	-	-	"	/	/	/	
Elsa Andersson	"	-	-	-	"	/	/	/	
Hulda Andersson	Frideberg	-	-	-	"	/	/	/	
Augusta Danielson	Spöte	-	-	-	"	/	/	/	
Hilma Lindé	Graneberg	-	-	-	"	/	/	/	
Elin Andersson	"	-	-	-	"	/	/	/	

fullt ut lika stor som männens, och först och sist skall kvinnan vara den som skall agitera för den samma."

Gillesmedlemmar i Flen vid starten 1908. Flens kooperativa kvinnogilles arkiv, Arkiv Sörmland

Agitation och medlemsvärvning var gilletts huvudsakliga uppgifter.

Sånggrupp och syförening bildades också och fester planerades. Kopplingen till Flens konsumtionsförening var tydlig. Gillet agerade som en slags stödtrupp, inte riktigt fristående, alltid under överinseende. Det visar inte minst följande protokollsutdrag från den 9 juli 1908: *"Det tillsattes en styrelseledamot ur Konsumtionsföreningen. Att hjälpa och tillrättvisa inom kvinnogillet och vara med på ordinarie mötena och [till] det valdes Oskar Karlsson..."*

Det var emellertid inte bara kooperativa idéer som diskuterades i gillet. En annan viktig fråga vid den här tiden var kampen för kvinnlig rösträtt, något som också ventilerades vid flera tillfällen. Vid mötet den 23 april 1912 vädjade exempelvis styrelseledamoten Marie Pegelov till de församlade kvinnorna att *"...mera än hittills intressera sig för den kvinnliga rösträttsrörelsen, möta upp vid föredrag o.s.v för att på så sätt vinna mera intresse och förståelse för sin egen sak."* Kanske var det just sådana icke-

kooperativa frågor som Kooperativa Kvinnogillesförbundet i sitt cirkulär våren 1912 uppmanade landets kvinnogillen att undvika på sina möten. Det underströks att gillena inte skulle odsla tid på "onödiga" frågor utan oförtrutet arbeta för kooperationen. Gillena borde vinnlägga sig om att arbeta på "rätt" sätt och i samförstånd med föreståndare och konsumtionsförening på orten.

I Sörmland fanns kooperativa kvinnogillen på många platser, som här i Kantorp 1918. Foto: okänd. Eskilstuna kooperativa kvinnogilles arkiv, Arkiv Sörmland

På en liten ort som Flen skulle det med tiden visa sig svårt för kvinnogillet både att utöva agitationsverksamhet liksom

att värva och behålla medlemmar. Åren 1910-1911 låg verksamheten helt nere för att återuppstå igen i början av år 1912. Det var dock en tynande tillvaro som gillet förde under det kommande året. Vid ett möte den 22 april 1913 beslutades därför om att upplösa gillet. Motivet till nedläggningen visar även på tydliga motsättningar: *"Då det råder en så stark motagitation av dem man borde fordra bättre av och då de flästa från kons.för. styrelse stå som fiender till gillesrörelsen så voro alla ense om att det var bäst nedlägga gillet..."*

Så gick det alltså med de tidiga försöken till kooperativ kvinnosamling i Flen. Även om gillet lades ned redan 1913 växte den kooperativa rörelsen i övrigt på orten och i närområdet. Det berättar inte minst alla de spännande arkiv som bevarats från rörelsen om. Här finns mängder av intressant källmaterial för den som vill forska om denna folkrörelses framväxt och utveckling i Sörmland.

Artikel publicerad i Sörmlandsbygden 15 september 2016